

УДК 37.015.31:17.022.1:796.01

ЗМІСТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ 7–9 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗКУЛЬТУРНО-МАСОВОЇ РОБОТИ

ТИМЧИК Микола Валерійович – кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку Інституту проблем виховання НАПН України

Розкривається зміст патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи. Представлено результати дослідження патріотичного виховання старших підлітків та ефективність організаційних форм фізкультурно-масової роботи.

Ключові слова: патріотичне виховання, старші підлітки, фізкультурно-масова робота.

Актуальність. На сучасному етапі становлення й розвитку Української держави дедалі більшої гостроти набуває проблема патріотичного виховання учнівської молоді. Необхідність її всебічного дослідження пояснюється недостатньою увагою науковців до своєрідності патріотичного виховання старших підлітків, їхніх потреб у постійному збагаченні власного духовного світу національними та історичними цінностями свого народу. З іншого боку, дедалі більшого розуміння набуває той незаперечний віковий парадокс, що фізичне визрівання молоді, як правило, значно випереджає її духовне становлення. Вивчення літературних джерел [1; 3; 7; 11] у зв'язку з цим засвідчує, що у патріотичному вихованні старших підлітків велике значення має фізкультурно-масова робота. Це пояснюється тим, що вона є популярною серед учнівської молоді, однією з ефективних форм її всебічного розвитку. Однак в останні роки потенціал фізкультурно-масової роботи щодо розв'язання проблем патріотичного виховання старших підлітків використовується не вповні.

Мета – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність змісту, форм і методів патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи.

Організаційними формами патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи в експериментальних класах були змагання зі спортивних ігор на призи відомих земляків, військово-патріотична спортивна гра «Зірниця», туристичні походи місцями слави українського народу. Їх проведення пояснювалося потребою у вихованні учнів 7–9 класів на кращих народних традиціях у процесі фізкультурно-масової роботи. Ці організаційні форми компенсували нестачу урочних занять й сприяли підвищенню патріотичної вихованості старших підлітків та формуванню їхніх суспільних і особистих ціннісних орієнтацій.

© Тимчик М. В., 2013

Однією з найефективніших форм патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи в експериментальних класах були туристичні походи місцями слави українського народу. Вони організовувалися весною, літом та осінню для учнів 7–9 класів з метою активізації їхнього відпочинку, заохочення до здорового способу життя, розширення морально-ціннісних орієнтацій, загартування характеру, розвитку основних фізичних якостей (зокрема закріплення нових знань, рухових умінь і навичок), проведення в цих походах суспільнокорисної та пошукової роботи, гармонізації цінностей здоров'я школярів з базовими моральними і духовними цінностями.

Зміст туристичних походів спрямовувався на те, щоб в учнів старшого підліткового віку формувався інтерес до фізкультурно-масової, суспільнокорисної та патріотичної діяльності. Під час походів вони знайомилися з емоційно-привабливими формами роботи, різними умовами життя й побуту односельчан та міського населення свого регіону. Навіть сама місцевість, якою проходили учні 7–9 класів, викликала у них емоційні переживання при подоланні перешкод, часто в складних природних умовах. Це сприяло розвитку в старших підлітків таких особистісних якостей, як повага один до одного, взаємодопомога, дисциплінованість, наполегливість, працездатність, упевненість у своїх силах. Учні глибше усвідомлювали сутність і зміст патріотичного виховання, потребу у власній всебічній підготовленості, глибину проблем інших людей, користь спілкування з представниками старших поколінь – учасниками бойових дій. Ці та інші життєво необхідні особистісні якості сприяли досягненню учнями більших успіхів у навчальній діяльності, спортивно-масовій та патріотичній діяльності.

Використання під час туристичних походів різних форм патріотичної роботи допомагало також глибшому усвідомленню підлітками власної

належності до свого села, міста, рідного краю, кращому вивченню різноманіття навколишньої природи рідного краю і його історичного минулого, збиранню цінних матеріалів для шкільного музею бойової слави. Активну участь у туристичних походах брали як хлопці, так і дівчата, оскільки ця форма фізкультурно-масової роботи сприяла зміцненню творчих і дружніх відносин в учнівському колективі. Під час походів старші підлітки допомагали й місцевому населенню в громадській, військово-патріотичній і пошуковій роботі. Це змушувало їх бути активними, наполегливими, небайдужими до своєї історії, військових подій, що відбувалися в рідному краї. Благородна мета об'єднувала учнів у єдиний колектив, який заради збереження для майбутніх поколінь історичних фактів ретельно вивчав кожну патріотичну акцію своїх односельчан.

Під час підготовки до туристичних походів учителі фізичної культури, тренери спортивних секцій, викладачі дисципліни «Захист Вітчизни» створювали для учнів такі умови, подолання яких сприяло гарантованому успіху туристичного походу рідним краєм. Тобто у процесі виконання спеціально організованих індивідуальних і колективних завдань учні завчасно готували себе до майбутнього походу й від цього отримували емоційне задоволення. Запропонована робота потребувала від них вияву вольових якостей, бажання працювати, творчо розвиватися, вдосконалюватися фізично й бути першими під час проведення спортивних змагань. Створені вчителями ситуації гарантованого успіху давали змогу підвищувати патріотичну вихованість учнів, оскільки лише за умов успіху фізкультурно-масова робота сприяла вихованню патріотичних якостей.

Для того щоб старші підлітки відчули успіх під час виконання завдань, їм давали посильні доручення, які заздалегідь продумувалися й обговорювалися з учителями фізичної культури та педагогічним колективом. Наприклад, учням пропонували: уточнити і з'ясувати у вчителя історії, які пам'ятки культури є в їхньому селі, районі, області (вчитель заздалегідь був попереджений, що до нього прийдуть учні з такими запитаннями); прибрати могили загиблих воїнів у роки Великої Вітчизняної війни та, по можливості, з'ясувати їхні прізвища; бути відповідальними за підготовку спортивного інвентарю, спорядження й атрибутики, проконтролювати їх наявність (хоча вчитель фізичної культури знав, що все вже готово до проведення змагань); підготувати в своєму класі спортивну команду до участі в загальношкільних змаганнях (гарантія успіху була зумовлена тим, що старші підлітки самі виступали за свою команду в змаганнях); допомагати в побуті літнім людям свого села (необхідність цієї допомоги була зумовлена тим, що майже в кожного учня були

в сім'ї люди похилого віку); оформити куточок спортивної слави школи (на щотижневій лінійці директор школи і його заступники відзначали найактивніших підлітків); підготувати план походу рідним краєм (учитель знав, що у кожного учня є щось оригінальне й потрібне для проведення туристичного походу).

Ефективною формою патріотичного виховання старших підлітків експериментальних класів була Всеукраїнська військово-патріотична спортивна гра «Зірниця». Участь у її проведенні сприяла підвищенню в учнів 7–9 класів рівня патріотичної вихованості у процесі військово-патріотичної роботи за програмою гри, дала змогу отримати відповідні знання, сформувати уміння й навички, потрібні їм як майбутнім захисникам Вітчизни.

Підготовка до гри «Зірниця» відбувалася на уроках фізичної культури і в позаурочний час напередодні Дня Перемоги. Виховний вплив гри на учнів 7–9 класів значною мірою залежав від ставлення до «Зірниці» вчителів фізичної культури, викладача предмета «Захист Вітчизни» та інших членів педагогічного колективу, які брали активну участь у цій грі ще за роки їхнього навчання у школі. Тому в експериментальних класах велике значення надавалося залученню до проведення гри «Зірниця» знаних людей села, ініціаторів добрих справ, бажаючих. Головною умовою було й те, щоб на фінал гри були залучені очевидці бойових дій, батьки, члени родин, учителі й учні інших класів.

Під час підготовки гри «Зірниця» були створені групи зі старших підлітків, які відповідали за збір інформації про Велику Вітчизняну війну і її учасників, добір суддів на етапи гри. Також учні цих груп організували музичний супровід, створювали умовні медичні пункти, допомагали вчителям фізичної культури і викладачу предмета «Захист Вітчизни» підбирати та реєструвати учасників гри. Кожна група виконувала конкретно поставлені завдання згідно з положенням про гру, які були обмежені часом і датою попереднього звіту. Це давало змогу формувати в учнів середніх класів наполегливість, стійкість до непередбачуваних ігрових умов, бажання бути першими на своєму етапі.

Учасники Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця» мають любити свою Батьківщину, знати рідну мову, добре вчитися, бути надійними і дружними, дисциплінованими і винахідливими, допомагати один одному й не боятися непередбачуваних труднощів. Вони також мають вести здоровий спосіб життя, брати участь у фізкультурно-масовій роботі; уміти влучно стріляти з пневматичної гвинтівки; відвідувати різні спортивні секції і гуртки; дорожити честю рідної школи, свого села, району; берегти народні

надбання й дотримуватися традицій свого регіону; знати Гімн України, бойові і спортивні досягнення земляків, співвітчизників, Героїв України, призерів європейських і світових спортивних змагань.

До програми гри також входили: конкурс перешикування учнів, патріотично-історичний конкурс, вогнева підготовка, метання гранати, топографічна підготовка, спортивне змагання, естафета. Важливою вимогою до конкурсів була їх доступність старшим підліткам і нескладність виконання. У процесі проведення гри «Зірниця» учні 7-9 класів могли відчути себе захисниками Вітчизни, причетними до спільної патріотичної діяльності вчителів фізичної культури, викладача дисципліни «Захист Вітчизни», дирекції школи й знаних серед односельчан гостей.

Наповнені цікавим патріотичним змістом були і змагання зі спортивних ігор на призи відомих в області чи регіоні людей, які проводилися в експериментальній школі до дня їх народження. Організуючи змагання, учні вивчали автобіографічні дані та професійну діяльність своїх земляків, їхню участь у визволенні України від фашистських загарбників. Зверталася увага на їхню громадську і спортивну діяльність під час навчання в школі та інших навчальних закладах. Систематичне й цілеспрямоване проведення змагань зі спортивних ігор на призи відомих земляків формувало в учнів 8-9 класів такі якості, як доброзичливість, ввічливість, тактовність і чуйність до людей, які захищали рідну землю від ворога. Ці люди ставали для старших підлітків зразками, які позитивно впливали на їхню поведінку, розвиток інтересу до патріотичної діяльності в процесі фізкультурно-масової роботи.

Під час організації змагань зі спортивних ігор на призи відомих земляків головну увагу вчителі фізичної культури звертали на створення в експериментальних класах мікросередовища, в якому старші підлітки внутрішньо збагачувалися й творчо зростали. У процесі підготовки й проведення ігор формувалася морально-психологічний клімат учнівського колективу. Це сприяло засвоєнню знань щодо сутності патріотичного виховання, успішному подоланню непередбачуваних труднощів, удосконаленню при-

кладних умінь і навичок й підвищенню рівнів патріотичної вихованості. Така практика давала набагато більший виховний ефект, оскільки розмови про почесний обов'язок, патріотизм, справжню дружбу викликали у старших підлітків емоційне піднесення й задоволення.

У процесі організації і проведення змагань зі спортивних ігор на призи відомих людей старших підлітків залучали до самостійної фізкультурно-масової роботи. Це сприяло виявленню у них винахідливості, відповідальності, кмітливості, творчого мислення, формуванню умінь швидко приймати самостійні рішення, бути готовими до непередбачуваних ситуацій, які можуть виникнути у процесі ігрової діяльності. Педагоги створювали певні умови з урахуванням психологічних особливостей учнів підліткового віку, яким доручали самостійно виконувати відповідну роботу, що вимагала дисциплінованості й організованості всього класу. Також важливою умовою було обмеження учнів терміном виконання певного завдання. Наприклад, ставилося завдання учням, хто в межах відведеного часу запропонує кращу модель емблеми спортивної команди школи, підготує девіз, пошеє прапор для урочистого відкриття спортивного свята. Виконання таких завдань сприяло отриманню нових знань, умінь і навичок, формуванню переконань у необхідності якнайкраще підготувати свою команду до запланованих спортивних змагань.

Перевірка ефективності патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи проводилася шляхом порівняння результатів експериментальних і контрольних класів, отриманих у процесі проведення спортивних ігор, командних змагань, туристичних походів та пошукової роботи. Визначалися рівні патріотичної вихованості старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи на початку, в середині й наприкінці експерименту, що проводився за експериментальною методикою під час позаурочних, секційних і самостійних занять.

З таблиці видно, що наприкінці формувального етапу експерименту патріотична вихованість у процесі фізкультурно-масової роботи в усіх старших підлітків експериментальних

Рівні патріотичної вихованості старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи

Етап експерименту	Клас	Рівні вихованості % (у процентах (відсотках?))			
		високий	середній	нижче середнього	низький
Початковий	Експ.	7,94	13,76	31,22	47,09
	Контр.	8,58	14,39	31,82	45,20
Середній	Експ.	15,08	20,63	27,25	37,04
	Контр.	9,09	15,15	32,58	43,18
Кінцевий	Експ.	29,10	31,22	21,96	17,73
	Контр.	9,34	15,91	32,07	42,68

класів суттєво підвищилася. Так, високий рівень патріотичної вихованості мали 29,10 % старших підлітків, середній – 31,22 %, нижче середнього – 21,96 % і низький – 17,73 %.

Тобто в результаті експерименту кількість учнів з високим рівнем патріотичної вихованості зросла на 21,16 %, із середнім – на 17,46 % і відповідно зменшилася – з нижче середнього рівня на 9,26 % і з низьким – на 29,36 %. Такі позитивні зміни в патріотичній вихованості старших підлітків експериментальних класів були досягнуті завдяки впровадженню ефективної методики патріотичного виховання у процесі фізкультурно-масової роботи.

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження в експериментальних класах показали, що впровадження розробленої авторської методики патріотичного виховання у процесі фізкультурно-масової роботи сприяло підвищенню патріотичної вихованості в старших підлітків. Це свідчить про високу ефективність навчально-виховної роботи, спрямованої на патріотичне виховання учнів 7–9 класів у процесі фізкультурно-масової роботи в загальноосвітніх навчальних закладах і за місцем проживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Б е х І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

ТЫМЧИК Н. В.

СОДЕРЖАНИЕ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ 7–9 КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ФИЗКУЛЬТУРНО-МАССОВОЙ РАБОТЫ

Раскрывается содержание патриотического воспитания старших подростков в процессе физкультурно-массовой работы. Представлены результаты исследования патриотического воспитания старших подростков и эффективность организационных форм в процессе физкультурно-массовой работы.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, старшие подростки, физкультурно-массовая работа.

2. Б о ж о в и ч Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.

3. З у б а л и й Н. Д. Военно-патриотическое воспитание старшеклассников в процессе работы по физической культуре: методические рекомендации средним общеобразовательным школам / Н. Д. Зубалий. – К., 1982. – 109 с.

4. З у б а л и й М. Д. Фізичне виховання учнів 10 – 11 класів: навчальний посібник / М. Д. Зубалий. – К., 2008. – 212 с.

5. К о н И. С. Открытие «Я» / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.

6. Л е о н т ь е в А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1972. – 286 с.

7. Н о в о с е л ь с ь к и й В. Ф. З досвіду військово-патріотичної роботи в школі (методичний лист) / В. Ф. Новосельський. – К. : Рад. школа, 1970. – 72 с.

8. Р у б и н ш т е й н С. Л. Принципы развития психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : АН СССР, 1959. – 420 с.

9. Ф а р ф о р о в с к и й В. П. Патриотическое и интернациональное воспитание школьников / В. П. Фарфоровский. – К. : Рад. школа, 1978. – 151 с.

10. Ч о р н а К. І. Виховання моральності підростаючого покоління: наук.-метод. посіб. / К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін.; ін.-т проблем виховання АПН України; [редактор К. І. Чорна]. – К. : Богдана, 2005. – 288 с.

11. Ш а ш л о Т. М. Військово-патріотичне виховання шкільної молоді / Т. М. Шашло. – К. : Рад. школа, 1969. – 239 с.

ТЫМСНУК Н. В.

CONTENTS PATRIOTIC EDUCATION OF SENIOR TEENAGERS IN THE PROCESS OF SPORTS AND MEDIA WORK.

This article reveals the patriotic education of senior teenagers in the process sports and media work. Presented results of study of patriotic education and the effectiveness of senior teenagers in the process of organizational forms of sports and media work.

Key words: patriotic education, senior teenagers, sports and media work.

Науково-методичний журнал

У різноманітних рубриках науково-методичного та літературно-мистецького журналу друкуються матеріали з питань методики навчання української мови і літератури, мовознавства та естетичного виховання шкільної молоді

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68838

Виходить 12 разів на рік.

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук (галузь «Педагогічні науки»)